
Als een spin in het web

Volgens Marieke van Zeeland zal de extramurale vraag naar zingevingsondersteuning toenemen. Hoe geestelijk verzorgers op deze vraag kunnen inspelen licht zij in dit artikel toe.

Marieke van Zeeland

VERANDERINGEN IN DE ZORGSECTOR en de maatschappij vraagt onmiskenbaar om veranderingen in het aanbod van geestelijke verzorging. Dit mist zijn uitwerking niet op de geestelijk verzorgers werkzaam in deze sector. De laatste paar jaar zijn in dit tijdschrift artikelen verschenen over de verschuiving van het werkveld en over verschillende innoverende ontwikkelingen, waaronder in maart dit jaar de artikelen van Joleen Kieneker en Hanneke Muthert (Kieneker 2015; Muthert 2015).

Voor de start van mijn afstudeeronderzoek in maart 2014 ben ik echter weinig publicaties tegengekomen die ingaan op de praktische gevolgen van deze veranderingen voor het werk van geestelijk verzorgers. Dit was mede de aanleiding voor mijn onderzoek naar enkele alternatieve werkvormen van geestelijke verzorging die als gevolg van de extramuralisering van de zorg zijn ontwikkeld.

Aandacht verschuift
van direct naar indirect
cliëntcontact

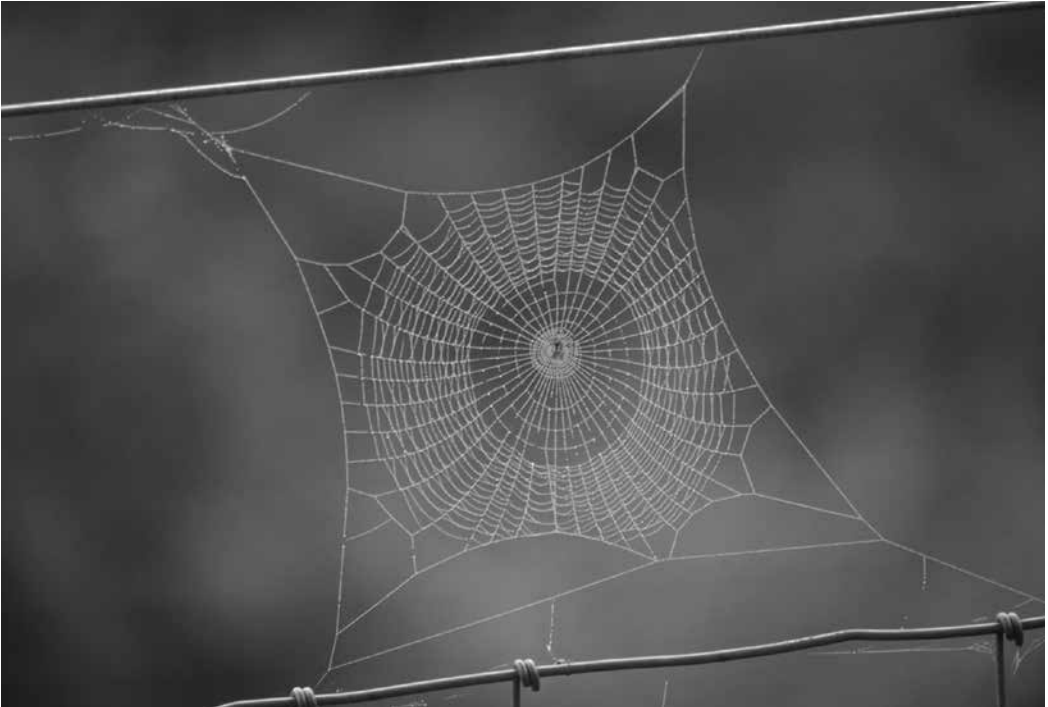
Mijn deeltijd HBO-opleiding Godsdienst Pastoraal Werk ben ik begonnen uit interesse voor de gees-

telijke verzorging van ouderen. Door de extramuralisering van de zorg blijven met name ouderen langer thuis wonen. In tegenstelling tot ouderen in zorginstellingen hebben zij wettelijk gezien geen recht op geestelijke verzorging. Terwijl zij daar wel behoefte aan hebben. Daarom zijn er de laatste vijftien jaar her en der verspreid over het land initiatieven of projecten ontstaan die aan deze behoefte tegemoetkomen.

In dit artikel ga ik eerst in op de vraag waarom geestelijke verzorging aan thuiswonenden belangrijk is. Vervolgens geef ik een korte beschrijving van de opzet en uitvoering van mijn onderzoek en bespreek ik de resultaten. Afsluitend formuleer ik enkele conclusies.

Het belang van extramurale geestelijke verzorging

Zorgbehoevende mensen blijven door de veranderingen in de zorg langer thuis wonen. Ongeveer 70% van de mensen die zorg aan huis krijgen is niet meer aangesloten bij een geloofsgemeenschap (Huizing, Tromp, Cuijpers, & Ubels 2012, p. 16). Daardoor is er minder behoefte aan geestelijke ondersteuning door een representant van een kerk en meer aan een onafhankelijk persoon die met hem of haar meedenkt over zijn of haar levensbeschouwelijke zoektocht; '...zoeken is

belangrijker geworden dan door de representant teruggeleid worden naar de levensbeschouwelijke weg waar men vandaan kwam' (Plum & Van de Laar 2012, p. 25). Zowel uit de literatuur als uit mijn onderzoek blijkt dat er onder thuiswonenden behoefte is om met anderen over hun leven te spreken, waarbij mogelijk zingevings- en levensvragen aan de orde komen. Thijs Tromp heeft onderzoek gedaan naar de effecten van het vertellen van het levensverhaal door ouderen op hun geestelijk welbevinden in een intramurale setting. Hij constateert dat het terugkijken op het geleefde leven ouderen kan helpen beter om te gaan met grote veranderingen, zoals verlies of verhuizing.

Daarnaast zien veel ouderen hun netwerk kleiner worden en worden zij minder mobiel, waardoor depressie, eenzaamheid en verwaarlozing op de loer liggen. Scheffers – en anderen met hem – (voor)zagen in 2000 al dat de kans op psychische problematiek bij thuiswonenden zou toenemen (Scheffers & Lantman, 2014, pp. 124-125). Vaak spelen bij psychische en lichamelijke klachten onderhuids zingevings- en levensvragen mee, die door ouderen veelal verhuld worden geuit. Dit maakt

dat deze vragen door hulpverleners, familie of mantelzorgers niet altijd worden opgemerkt of onderkend. Het op tijd signaleren van eenzaamheid, depressie of andere problematiek kan echter erger voorkomen (Huizinge.a. 2012, 11-13; Davelaare.a. 2013, 41-42). Daarom is aandacht voor zingeving in de zorg en extramurale geestelijke verzorging belangrijk.

Opzet van het onderzoek

In het onderzoek heb ik me in eerste instantie via literatuurstudie een beeld gevormd van ontwikkelingen in de zorgsector en geestelijke verzorging die ertoe hebben bijgedragen dat er alternatieve werkvormen zijn ontstaan. Vervolgens heb ik via het Platform Regionale Initiatieven Levensvragen (PRIL) vier geestelijk verzorgers benaderd en geïnterviewd rond de vraagstelling:

Welke alternatieve werkvormen van geestelijke verzorging hebben zich ontwikkeld als gevolg van de extramuralisering van de zorg?

PRIL is een netwerk dat in 2009 is opgericht en als doel heeft kennis en ervaring rond zingevings- en levensvragen bij elkaar te brengen (Expertise-

Taken	Project A	Project B	Project C	Project D
organisatie project	GV1*	GV1	C**	GV1 + GV2
intakegesprek cliënt	GV1 + GV2	GV1	GV1 + GV2	GV1 + GV2
intakegesprek vrijwilliger	GV2*	GV1	GV1	GV1 + GV2
contact hulpverlener	C en GV2	GV1	GV1 + GV2	GV1 + GV2
begeleiden + scholen vrijwilligers	GV1	GV1	GV1	GV1 + GV2
training professionals	GV1	GV1	GV1	GV1 + GV2
lezingen	GV1	GV1	GV1	GV1 + GV2
fondswerving	B***	GV1 + B	C	GV1 + GV2
public relations (PR)	B	GV1 + B	C	GV1 + GV2
rapportages	B	GV1 + B	C	GV1 + GV2

Tabel 1. Overzicht van de verschillende taken binnen de organisatie van de projecten

* GV1 = respondent (geestelijk verzorger), GV2 = collega(s) respondent; ** C = coördinator project; *** B = bestuur; **vet gedrukt** zijn taken die de respondent (GV1) in alle projecten in zijn of haar takenpakket heeft.

netwerk Levensvragen en Ouderen 2014). Naast de bij dit netwerk aangesloten initiatieven zijn er mogelijk ook andere initiatieven of alternatieve werkvormen. Gezien de beperkte omvang van mijn onderzoek heb ik hier geen aandacht aan besteed.

Een kenmerk van alle projecten die bij PRIL zijn aangesloten is dat zij ondersteuning bieden bij zingevings- en levensvragen aan thuiswonenden, veelal ouderen. Dit is een vorm van extramuraal geestelijke verzorging die zowel door intramuraal als door vrijgevestigde geestelijk verzorgers kan worden uitgevoerd. De geestelijk verzorger bezoekt cliënten thuis – al dan niet op eigen verzoek – en bepaalt aan de hand van een intakegesprek of geestelijke verzorging nodig is, en hoe en door wie deze kan worden geboden. Het vervolgetraject wordt vaak door een daarvoor geschoolde vrijwilliger ingevuld.

De rol van de vrijwilliger

In mijn literatuuronderzoek heb ik de ervaringen met het werken met vrijwilligers beschreven van twee PRIL-projecten: Motto (Rotterdam) en COiL (Nijmegen). Omdat het bieden van geestelijke

verzorging aan cliënten zorgvuldigheid vraagt, worden de vrijwilligers die zich bij deze projecten aanmelden geselecteerd. Daarbij wordt gelet op de motivatie van de vrijwilliger voor dit bezoekwerk en of de vrijwilliger existentiële vragen kan (h)erkennen zodat hij of zij verbinding kan maken met de spiritualiteit van de cliënt (Prinse & Cox-Euser 2014, 51; Lantman 2012, 71). Uit de interviews blijkt dat de respondenten deze twee aspecten ook belangrijk vinden bij de werving van vrijwilligers.

De vrijwilligers worden getraind en gecoacht op gespreksvaardigheden en volgen trainingen en workshops over onder andere zingeving en levensbeschouwing. Door de inzet van vrijwilligers is het voor geestelijk verzorgers mogelijk om meer cliënten te bedienen. De vrijwilligers die zich voor dit werk opgeven, hebben interesse voor zingeving en levensbeschouwing en hebben vaak ook de nodige levenservaring. Door het wederzijdse contact en de gesprekken wordt tegemoetgekomen aan de behoefte van de oudere om te spreken over zingeving en ervaart de vrijwilliger dat hij of zij zinvol bezig is.

De rol van geestelijk verzorger

Bij het intakegesprek met de cliënt krijgt de geestelijk verzorger een indruk van de behoefte(n) van de cliënt en hij zal daar in de match met de vrijwilliger rekening mee houden. Gedeelde interesses en de mogelijkheid van de vrijwilliger om op de zingevingsvragen en karaktereigenschappen van juist deze cliënt in te spelen neemt de geestelijk verzorger in zijn overweging mee (Prinse & Cox-Euser 2014, 54). In het vervolgtraject houdt de geestelijk verzorger een vinger aan de pols en informeert gedurende het traject bij zowel vrijwilliger als cliënt naar hun bevindingen. De respondenten geven aan dat professionele geestelijke ondersteuning nodig blijft, met name in complexe situaties.

Verschuiving van werkzaamheden

De aandacht van de geestelijk verzorger verschuift van direct cliëntcontact naar indirect cliëntcontact en door het werken met vrijwilligers krijgt hij meer een coachende en coördinerende rol. Ook houdt hij contact met verschillende organisaties en professionals, zowel buiten als binnen de zorg. De samenwerking met partners, zowel zorg- en welzijnsinstellingen als levensbeschouwelijke organisaties, is belangrijk, zodat een breed draagvlak wordt gecreëerd.

Samenwerken met derden en lobbyen vraagt veel tijd en energie

Veel van de PRIL-projecten worden gefinancierd vanuit kortlopende fondsen. Voor de continuïteit van deze projecten zal men daarom steeds financiële middelen moeten genereren. Soms wordt deze taak uitgevoerd door een coördinator en soms door een geestelijk verzorger, al dan niet in samenwerking met een werkgroep of het bestuur van het project.

De meeste geestelijk verzorgers zijn niet opgeleid voor acquisitie. Veelal betekent dit dat geestelijk verzorgers (meer) vraag- en marktgericht (moeten) gaan werken. Het maatschappelijk ondernemen, lobbyen en netwerken stelt eisen aan de competenties van geestelijk verzorgers. Niet elke geeste-

lijk verzorger heeft die competenties meegekregen in zijn opleiding, heeft ze zich eigen gemaakt of heeft er affiniteit mee (Stoof, Mulder, Van der Tuin, & Van de Lagemaat 2012, 294; Vosman 2012, 6). Dit zijn aandachtspunten voor zowel opleidingen als organisaties (Hijweege & Smeets 2012, 37).

Gevolgen voor de geestelijk verzorger

Bij de analyse van de interviews heb ik vooral bekeken welke taken belangrijker worden, zoals bijvoorbeeld het begeleiden van vrijwilligers, en welke taken erbij komen, zoals het zorgen voor PR en fondsenwerving. Binnen de projecten worden de taken verdeeld onder de verschillende betrokken medewerkers, waaronder de respondenten. In tabel 1 wordt deze taakverdeling weergegeven.

De ervaringen van de geestelijk verzorger

Zowel uit mijn literatuur- als veldonderzoek blijkt dat cliënten, vrijwilligers én geestelijk verzorgers deze projecten erg waardevol vinden. Maar de respondenten geven ook aan dat het werken met vrijwilligers, het samenwerken met andere organisaties en het lobbyen voor de financiering veel tijd en energie vraagt. Het 'tot leven brengen' en het 'in leven houden' van deze projecten is iets van de lange adem. Daarnaast geven zij aan dat het extramuraal werken competenties vraagt die zij voorheen niet bezaten, maar al doende hebben ontwikkeld.

Enkele conclusies en aanbevelingen

Dit onderzoek stelde mij in de gelegenheid te verkennen wat het betekent om als geestelijk verzorger extramuraal te werken. Onderstaande conclusies moeten vooral in dat licht gezien worden.

Door de toename van het aantal zorgbehoevende thuiswonenden, waarvan een deel aangeeft met anderen over zingeving te willen spreken, verwacht ik dat de vraag naar zingevingsondersteuning zal toenemen. Dit biedt mogelijkheden voor geestelijk verzorgers hier werkvormen voor te ontwikkelen.

Geestelijk verzorgers zijn veelal een spin in het web binnen (zorg)organisaties. Zij spreken verschillende mensen, hebben vaak zicht op wat er leeft binnen en buiten een organisatie en kunnen

anderen bewust maken van het nut en de noodzaak van zingeving. Dit maakt hen geschikt om professionals en vrijwilligers te trainen op dit gebied. Aandacht voor zingeving vraagt de inzet en betrokkenheid van iedereen in de zorg- en welzijnketen!

Binnen de beschreven projecten is de rol en het profiel van de vrijwilliger vrij duidelijk. Toch proef ik bij de respondenten en in gesprekken die ik heb gehad met geestelijk verzorgers dat het in de praktijk van alledag niet altijd duidelijk is welke taken en verantwoordelijkheden overgedragen kunnen worden aan een vrijwilliger. Verder onderzoek hiernaar kan meer duidelijkheid geven en kan ook voor intramurale geestelijke verzorging van waarde zijn.

Ten slotte blijkt dat het extramuraal werken specifieke competenties vraagt. De respondenten hebben deze gaandeweg aangeleerd.

Belangrijkste aanbevelingen

Startende initiatiefnemers doen er goed aan zich breed te oriënteren, zich aan te sluiten bij bestaande netwerken en te investeren in het ontwikkelen van relaties bij zowel maatschappelijke als levensbeschouwelijke organisaties. Naamsbekendheid en ervaring met het werkveld zijn daarbij een pre, maar niet noodzakelijk.

De inzet van HBO-geschoolde geestelijk verzorgers is binnen dit onderzoek niet expliciet aan de orde gekomen. Maar ik pleit wel voor meer inzet van HBO'ers, omdat zij ten opzichte van academische geschoolde geestelijk verzorgers wat meer praktisch en pragmatisch van aard zijn. Ze kunnen daardoor een waardevolle aanvulling zijn in (buurt)teams en bij de coördinatie en scholing van vrijwilligers of verzorgenden.

Het is aan te bevelen om bij onderzoek naar de inzet van vrijwilligers niet alleen te kijken naar de rol en het profiel van de vrijwilliger, maar ook naar het profiel en de benodigde competenties van de begeleiders van de vrijwilligers. De resultaten van dit onderzoek maken het wellicht mogelijk om via het curriculum of via na- en bijscholingen hierop in te spelen.

Ten slotte adviseer ik universiteiten en HBO-instellingen die opleiden tot het beroep van geestelijk verzorger, studenten te stimuleren competenties te ontwikkelen die het extramuraal werken mogelijk maken, waardoor zij in een veranderende arbeidsmarkt flexibeler inzetbaar zijn.

Marieke van Zeeland, in between jobs, heeft in 2010 een carrièreswitch gemaakt van landbouwkundig onderzoeker (Wageningen UR) naar geestelijk verzorger. Zij is begin april 2015 afgestudeerd (Christelijke Hogeschool Windesheim, Zwolle), is bestuurslid van Alzheimer Nederland (Flevoland) en begeleidt mensen met niet-aangeboren hersenletsel.

E mariekevanzeeland@gmail.com

Literatuur

Davelaar, M., A. Hamdi, J. Verheijen, M.-C. van Dongen, & A. Verleun (2013). *Gezien en gehoord*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Exptertisenetwerk Levensvragen en Ouderen (2014). *PRIL*. www.netwerklevensvragen.nl/en/Expertisenetwerk-levensvragen-en-ouderen-Platform-Regionale-Initiatieven-Levensvragen.html

Hijweege, N., & W. Smeets (2012). 'De nieuwe uitdaging: functiedifferentiatie in de geestelijke verzorging', *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* nr. 68, 32-38.

Huizing, W., T. Tromp, M. Cuijpers, & G. Ubels (2012). *Mentaal welbevinden in de zorg thuis*. Utrecht: Actiz.

Kieneker, J. (2015). 'Nederland verandert, de geestelijke verzorging verandert mee?' *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* nr. 77, 39-42.

Lantman, R. (2012). *Mijn verhaal doet er toe*. Nijmegen: Centrum Ontmoeting in Levensvragen (COiL).

Muthert, H. (2015). Geestelijke verzorging (binnen de Wmo). *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* nr. 77, 31-36.

Plum, R., & E. van de Laar (2012). 'Toekomst van de geestelijke verzorging', *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* nr. 68, 24-31.

Prinse, E., & B. Cox-Euser (2014). Present dankzij vrijwilligers. *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* nr. 75, 50-54.

Scheffers, K., & R. Lantman (2014). 'De inzet van vrijwilligers doet ertoe!', in: S. Körver (red.), *In het oog in het hart*, 124-136. Nijmegen: Valkhof Pers.

Stoof, A., A. Mulder, L. van der Tuin, & T. van de Lagemaat (2012). 'Het verlangen van reli-ondernemers', in: A. Mulder & H. Snoek (red.), *Werken met diepgang*, 271-300. Zoetermeer: Meinema.

Vosman, F. (2012). 'Geestelijke verzorging in transitie', *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* nr. 68, 15-22.